

Naar een eigentijdse christelijk-sociale politiek

In deze tijd is het verband tussen levensbeschouwing en maatschappelijke opstelling zeker niet vanzelfsprekend. Heeft de christen-democratie als beweging, die zich baseert op christelijk-sociale waarden, dan nog toekomst? Dat hangt af van de manier waarop het CDA zijn uitgangspunten, gerechtigheid, solidariteit, gespreide verantwoordelijkheid en rentmeesterschap vorm weet te geven. Aanbevelingen voor eigentijdse christelijk-sociale politiek zijn: identiteit, verantwoordelijkheid, eendracht en duidelijkheid.

Wie christen-democratie zegt, zegt beginselpolitiek. Het CDA wil politiek

bedrijven op grond van zijn uitgangspunten: gerechtigheid, solidariteit, gespreide verantwoordelijkheid en rentmeesterschap. Die uitgangspunten zijn niet toevallig identiek aan de christelijk-sociale waarden, zoals het Christelijk Sociaal Congres in 1991 die opnieuw heeft onderschreven. Door de eeuwen heen hebben zich in de christelijke traditie centrale noties ontwikkeld waaraan het maatschappelijk handelen van christenen te herkennen zou moeten zijn. Oorspronkelijk werden die uitgangspunten door velen gedeeld, maar de tijden zijn veranderd. Secularisatie, pluralisme in zinbeleving en individu-

alisering hebben de christelijk-sociale waarden van het publiek domein naar het privéleven verdrongen. Dan rijst onvermijdelijk de vraag of de christen-democratie, als politieke beweging die zich baseert op christelijk-sociale waarden, nog toekomst heeft.

Ruth Pectoom

Bezielend verband

Het was opmerkelijk genoeg dat VVD-leider Bolkestein in het voorjaar van 1994 pleitte voor een 'bezielend verband' in de samenleving, ontleend aan en gebaseerd op de christelijke en humanistische traditie. Een bezielend verband, een grondslag voor vrijheid en democratie, voor de verantwoordelijke samenleving op menselijke maat, voor de toekomst van iedereen. Christen-democraten klinkt zo'n pleidooi voor een be-

zielend verband vertrouwd in de oren. Maar in onze tijd van ont-ideologisering en modernisering is het verband tussen levensbeschouwing en maatschappelijke opstelling allerminst vanzelfsprekend.

Zo zei Louise Groenman, Tweede-Kamerlid voor D66 op 20 oktober 1994 in Trouw: "Levensbeschouwelijke vorming en discussie zijn belangrijk, maar het primaat van de politiek en de overheid is gegrondest op een veel bredere meningsvorming."¹ Een andere D66-er, minister van Justitie Sorgdrager betoogde dat normen en waarden niet berusten op levensbeschouwing, maar zich uitkristalliseren in het publiek debat. De angst dat het expliciet maken van levensbeschouwelijke argumenten ontaardt in zedenmeesterige betweterij zit er blijkbaar goed in. Groenman heeft ronduit ongelijk. In politieke discussie en besluitvorming spelen altijd achterliggende waarden. Normen, de regels die je kunt naleven, zijn gebaseerd op waarden, de regels waar je naar kunt leven.² De keuze voor juist die waarden en de prioriteit die aan de waarden onderling wordt gegeven, is gebaseerd op de levensbeschouwing. Levensbeschouwing moet hier sec worden opgevat als iemands beoordeling en opvatting van het bestaan. Het is een visie, letterlijk een kijk op de dingen. Dat kan het christelijke perspectief zijn, maar evengoed kunnen mens- en maatschappij-opvatting door een andere religie of een niet-godsdienstige overtuiging worden bepaald. Om welke levensbeschouwing het ook gaat, altijd werkt het zingevingskader door in meningsvorming en maatschappelijke opstelling.

Wat betreft de opmerking van Sorgdrager resteert de component van het publiek debat. Normen en waarden

kristalliseren zich daar weliswaar niet uit, maar worden wel met elkaar geconfronteerd. In die confrontatie wordt het bezielend verband zichtbaar - waar staan we als samenleving voor en waarom? Niet langer vloeit dat bezielend verband vanzelfsprekend voort uit het christelijk geloof. Er heeft een pluralisering van zingeving plaatsgevonden. Daar is op zich niets op tegen, ieder mens heeft natuurlijk het recht om te geloven in wat hem waarheid en wijsheid lijkt. Maar als pluralisering van zingeving leidt tot pluralisering van waarden, komt het bezielend verband onder druk te staan.

Hoe gevaarlijk dat is, schetst Van Deursen in zijn Huizinga-lezing: "Een cultuur van schuivende normen geeft zichzelf aan ontredde prijs. Is een norm niet absoluut, dan bestaat ze niet. Dan geeft de regel die wij zelf bedenken de hoogste maat aan."³ De waan van de dag geeft al te gemakkelijk ruimte aan *one-issue*-afwegingen en deelbelangen. Die luxe kunnen we ons niet veroorloven. Daarvoor zijn de problemen waarmee we worden geconfronteerd te groot. De milieu-problematiek, de grote werkloosheid, de ombuiging van het sociale zekerheidsstelsel, de aanpak van de criminaliteit en, niet in de laatste plaats, de grote kloof tussen rijk en arm en de groeiende migrantenstromen vergen een gestructureerde aanpak vanuit een samenhangende, breed gedragen visie.

Versplintering in deelbelangen

Het is niet toevallig dat het juist de europarlementariërs Maij-Weggen en Oostlander waren die hun stem verheven tegen de uitlatingen van Bolkestein in de verkiezingscampagne voor de Provinciale Staten. Bolkestein betitelde de opstelling van Nederland ten op-

zichte van asielzoekers als te gastvrij, bepleitte een grotere nadruk op nationale belangen in het buitenlandse beleid en zette in op een forse beperking van Ontwikkelingssamenwerking. Die uitlatingen zijn niet zomaar verkiezingspraat, maar zijn als indicatie aan te wijzen dat voor de liberalen het deelbelang van 'eigen volk eerst' steeds zwaarder gaat tellen. Het protest van Majj-Weggen en Oostlander komt voort uit ervaring; zij zien in 'Europa' hoe ontwrichtend dergelijke ideeën kunnen uitwerken. Bolkestein breekt namelijk met een oude traditie waarin het eigenbe-

---

**Op zichzelfstaand
eigenbelang is een
fragmentatiebom:
het
gemeenschappelijk
waardenpatroon
wordt versplinterd
in deelbelangen.**

---

lang welbegrepen is en hand in hand gaat met solidariteit en gerechtigheid. Dat is volledig in strijd met zijn eerdere pleidooi voor een bezielend verband. Op zichzelfstaand eigenbelang is een fragmentatiebom: het gemeenschappelijk waardenpatroon wordt versplinterd in deelbelangen. En juist dat gemeenschappelijk karakter is voorwaarde voor het in stand houden van een rechtvaardige samenleving.

Biedt de democratie dan niet voldoende bescherming? Nee, helaas niet. Ook democratie is opgehangen aan een hoger beginsel dan zij zelf kan voortbrengen.⁴ Bij meerderheid van stemmen kunnen beslissingen worden genomen, die keurig gelegitimeerd, maar uiterst onrechtvaardig zijn - dat heeft de geschiedenis wel geleerd. De democratie is in wezen niet meer dan een werkwijze die vorm geeft aan een achterliggend waardenpatroon. Dat werd onlangs in heldere bewoordingen uiteengezet door Henk Vroom: "De noodzakelijke ombuigingen vereisen bezin-

ning op levensbeschouwelijke vragen: hoe willen wij leven, hoe kunnen wij elkaar begrijpen, wat vinden we waardevol, wat geeft ons leven zin en inhoud? Een overheid moet goed besturen en goed boekhouden, maar voor een visie is ze op levensbeschouwing aangewezen."⁵

Dat is nou precies wat wordt bedoeld met het bezielend verband. En daarin heeft Sorgdrager gelijk: dat kristalliseert zich uit in het publiek debat. Essentieel is dat daarbij duidelijk wordt gemaakt wat de oorsprong is van de normen en waarden die naar voren worden gebracht. Levensbeschouwelijke argumenten zijn allesbehalve achterhaald. Integendeel, in het licht van een helder debat en herkenbare politiek is het zaak dat inspiratie expliciet wordt gemaakt.

Christelijk-sociale waarden

Dat maakt een politieke beweging die zich op levensbeschouwing baseert ook voor de toekomst noodzakelijk. Heeft de christen-democratie dus toekomst? Dat hangt af van de wijze waarop we de christelijk-sociale waarden, gerechtigheid, solidariteit, verantwoordelijkheid en rentmeesterschap, vorm weten te geven.

Wat betreft de christelijk-sociale waarden wil ik om te beginnen twee mogelijke misvattingen uit de weg ruimen. Allereerst wordt met de term christelijk-sociaal niet bedoeld dat die waarden specifiek christelijk zijn. Het zijn algemeen-menselijke waarden, die in een christelijk perspectief kunnen worden geplaatst. Zo hebben de genoemde

waarden in de christelijk-sociale traditie een bijzondere betekenis gekregen. Solidariteit verwijst bijvoorbeeld naar het Rijk van God, zorg voor het milieu naar Gods schepping. De waarden zijn binnen een christelijk perspectief tot een geheel geïntegreerd - aangeduid als het christelijk-sociaal denken.⁶ Ten tweede moet men niet de fout begaan om christelijk-sociaal getinte politiek te verenigen tot de christen-democratie. In bijna alle politieke stromingen zijn mensen te vinden die zich verbonden voelen met het christelijk-sociaal gedachtengoed en die van daaruit werken - de Woodbrookers in de PvdA bijvoorbeeld en De Linker Wang in GroenLinks.

Ontkerkelijking, individualisering en pluralisme in zingeving

Op grond van de cijfers lijkt het draagvlak van christelijk-sociale politiek behoorlijk onder druk te staan. Volgens het rapport 'Secularisatie in Nederland, 1966-1991' van het Sociaal en Cultureel Planbureau is 54 procent van de Nederlanders onkerkelijk. Dat percentage zal rond het jaar 2020 opgelopen zijn tot 75 procent. Ontkerkelijking, individualisering en pluralisme in zingeving zijn in dit blad veel besproken verschijnselen. Toch houden deze ontwikkelingen nog niet in dat het christelijk-sociaal gedachtengoed als geaccepteerde basis voor de christen-democratische politiek wegvalt. Ontkerkelijking is allereerst een indicatie dat de behoefte aan geïnstitutioniseerd geloof afneemt. Dat is geheel in lijn met het individualiseringsproces: individuele keuzen worden aantrekkelijker gevonden dan je vastleggen op een levensbeschouwing die op dogmatische wijze gedrag voorschrijft.⁷ Verder moet

de culturele betekenis van het christendom niet worden onderschat. Christendom en de Westerse cultuur zijn samen groot geworden en hebben elkaar over en weer beïnvloed. De zichtbaarheid daarvan in ons rechtssysteem, in sociale codes en in de publieke moraal is voorlopig nog niet vervaagd.

Over pluralisme in zingeving heb ik hier boven al iets gezegd. Voor alle duidelijkheid: pluralisme kan gepaard gaan met pluralisering van waarden - maar het hoeft niet. Mensen komen vanuit verschillende inspiratie tot dezelfde conclusies. Uit humanistische hoek komen pleidooien voor het in stand houden van maatschappelijke verantwoordelijkheid en ook de Koran roept op tot gerechtigheid en de zorg voor de naaste.

Er is dus niet direct reden tot wanhoop. Maar dat betekent nog niet dat de christelijk-sociale beweging en waar het ons betreft, het CDA, zich er geen rekenschap van hoeft te geven dat er in de randvoorwaarden waarbinnen christelijk-sociale politiek vorm moet krijgen, het één en ander is veranderd. Ontkerkelijking mag dan niet direct het failliet van het christelijk-sociale denken betekenen, wel is de band met de kerk doorgesneden. Dat zet de waarden los van hun voedingsbron. Het is logisch dat dat op termijn tenminste accentverschuivingen tot gevolg zal hebben. Ook is het waarschijnlijk dat de ontkerkelijking consequenties heeft voor de aanspreekbaarheid van mensen op hun maatschappelijke verantwoordelijkheid. Dat zal in een ander kader moeten, en op een andere wijze, die beter aansluit bij de geïndividualiseerde mens van de jaren negentig. Voor die mens is de tijd van de vanzelfsprekendheid voorbij, die mens moet worden overtuigd van het waarom. Daarom kan de aloude waardenover-

dracht, in de zin van het overdragen van zekerheden, beter plaats maken voor waardencommunicatie. Waardencommunicatie wil zeggen het uitwisselen van eigen ervaringen, kennis, overtuigingen en vragen tussen ouderen en jongeren. Dat vraagt om duidelijke standpunten en een overeenstemming tussen uitspraken en gedrag. Wat betreft de pluralisering van zingeving: om tot een 'bezielend verband' te komen is het noodzakelijk om uit de belangrijkste levensbeschouwingen een gemeenschappelijk waardenpatroon te destilleren, dat als basis kan dienen voor het samenleven. Dat kan in het publiek debat.

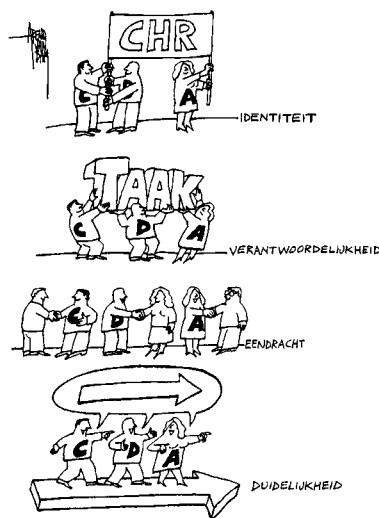
Christen-democratie als beweging voor de toekomst

En nu concreet: de christen-democratie als beweging voor de toekomst. In variatie op het motto van de Vrije Universiteit vier aanbevelingen voor een eigentijdse christelijk-sociale politiek:

1. Deze tijd vraagt om identiteit. De samenleving kan niet zonder een integreerend zinsverband. Christelijk-sociale waarden blijven daarvoor een goed uitgangspunt. Omdat er mensen zijn die uit overtuiging kiezen voor dat waardenpatroon, maar ook omdat die waarden zijn geïncorporeerd in onze cultuur. Identiteit is voor politieke partijen belangrijker dan ooit. In de ingewikkelde samenlevingsstructuur brengt de politiek kaders aan; kaders waarbinnen mensen tot hun recht moeten kunnen komen. Dat vergt fundamentele keuzen. Politieke partijen onderscheiden zich in de uitgangspunten op grond waarvan die keuzen plaatsvinden. Identiteit onderscheidt. Het CDA moet in de afwegingen die het maakt voor z'n drijfveren uitkomen.

2. Deze tijd vraagt om verantwoorde-

lijkheid. Overheid, maatschappelijke organisaties en afzonderlijke mensen hebben allen een eigen werkterrein. Het gaat ons hier om de verantwoordelijkheid van de politieke partij CDA. Dat is betrouwbaar bestuur - geen nieuwe taak, al is het goed dat het CDA het via artikel 23 van het Program van Uitgangspunten nog eens expliciet heeft onderschreven. Maar daarnaast wordt gegeven de maatschappelijke ontwikkelingen de appel-functie van de politiek steeds belangrijker. Het CDA moet erop wijzen dat individualisering en pluriformiteit van zingeving best samengaan met het nakomen van verantwoordelijkheid, ook bij burgers. Niet dat de partij zedenmeester moet gaan spelen: ze moet niet beleren, maar overtuigen. Geen overdracht, maar communicatie van waarden. Concreetheid en operationaliteit zijn daarbij heel belangrijk - wat het CDA naar voren brengt moet mensen aanknopingspunten bieden voor de keuzen waar ze voor staan. Naast het motiveren van mensen, is het ook belangrijk dat ze hun verantwoordelijkheid daadwerkelijk kunnen nemen. Het CDA moet

dan ook al het mogelijke doen om daarvoor voorwaarden te scheppen. 3. Deze tijd vraagt om eendracht. Vanouds heeft de christen-democratie goede banden met het maatschappelijk middenveld. In eerste instantie zijn we geneigd om te kijken naar natuurlijke bondgenoten - de andere organisaties in de christelijk-sociale beweging. Maar ook niet-traditionele bondgenoten zijn belangrijk. Dat zijn organisaties die werken vanuit een andere inspiratie, maar die zich òf herkennen in de waarden die het CDA voorstaat (ik noemde als voorbeeld al de islam), òf zich kunnen vinden in concrete standpunten die het CDA inneemt. Dat biedt perspectieven voor een bredere samenwerking. De ervaring die het CDA heeft in het onderhouden van contacten is daarbij buitengewoon functioneel.

4. Deze tijd vraagt om duidelijkheid. Het CDA is een volkspartij. In het discussiestuk ten behoeve van het internationaal symposium 'De christen-democratie als beweging van de toekomst' wordt dat omschreven als 'een partij die weet heeft van wat mensen beweegt in hun verschillende maatschappelijke posities en die hen vandaaruit verenigt op basis van een eigen en herkenbaar alternatief'. De visie van het CDA heeft het in zich goede antwoorden te geven op de problemen van vandaag, mits het CDA de waarden op transparante wijze vorm weet te geven in zijn politieke opstelling. Dat betekent consequent redeneren en een heldere besluitvorming op grond van een open discussie en inzichtelijke argumenten. Wat echt telt koppelen aan wat mensen beweegt. En, heel belangrijk, in het eigen gedrag laten zien dat leer en leven samengaan. Dat maakt christen-democratische politiek geloofwaardig. Aan de vruchten herkent men nog altijd de boom.

Ruth Peetoom studeert theologie aan de Vrije Universiteit in Amsterdam en is lid van de Initiatiefgroep van de Stichting Doorwerking Christelijk Sociaal Congres.

Noten

1. Groenman, drs. I.S., 'Misverstanden - of een andere denkrichting', *Trouw*, 20 oktober 1994.
2. Derkse, W., 'Opdat in alles Gods lof verkondigd worde', referaat op het congres 'Doorwerking van christelijk-sociale waarden en normen op het Europa van morgen', 14-15 januari 1994, SBI, Doorn.
3. Deursen, A. Th. van, *Huizinga en de geest der eeuw*, Huizinga-lezing 1994 (Amsterdam 1994): 29. Overigens hanteert Van Deursen het norm-begrip hier op een andere manier dan ik doe. Van Deursen duidt met 'normen' aan wat ik onder 'waarden' versta (zie ook noot 2). Voor de zeggingskracht van het aangehaalde citaat maakt dit verschil in interpretatie echter geen verschil.
4. Sierksma, P., 'Ons doel zal niet alleen simpel zijn, maar ook bescheiden', interview met A. Th. van Deursen, *Trouw*, 25 maart 1995.
5. Vroom, H.M., 'Zonder levensbeschouwing geen visie', *Trouw*, 2 november 1994.
6. Hermans, C.A.M., *Vorming in perspectief* (Den Haag/Baarn 1993): 268.
7. Hazekamp, H.L., 'Tobben of plezierig? De rol van de school in het leven van jongeren', Medema, S. en Klitman, H., *Christelijk onderwijs in ontwikkeling* (Kampen 1994): 67.

Forum

In deze rubriek passen kortere bijdragen waarin kort en krachtig argumenten gegeven worden voor een bepaalde opvatting. Bijdragen zijn welkom die in niet meer dan 2000 woorden een prikkelende kwestie neerzetten. De opinie moet passen in de opzet van CDV: het dient te gaan over de strategische vragen achter de politieke actualiteit. Bijdragen die discussie uitlokken verdienen de voorkeur.